

Portret Juana Mihovilovicha Hernándezza

Željka LOVRENČIĆ,

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Izvorni znanstveni rad

(primljeno: 23. srpnja 2017.)

UDK 821.134.2.09Mihovilovich Hernández, J.

U ovome tekstu autorica koja se dugo i sustavno bavi proučavanjem hispanističke Croatice, odnosno djela književnika hrvatskih korijena koji stvaraju na španjolskome govornom području kao i njihovim prevođenjem na hrvatski jezik, daje portret uspješnoga čileanskog književnika Juana Mihovilovicha Hernándezza čiji su baka i djed u tu južnoameričku zemlju došli s otoka Brača. Njegova je djela prevodila na hrvatski jezik, a tekstove o njima objavljivala u hrvatskim i čileanskim medijima. U ovome radu donosi svojevrsnu sintezu cjelokupnog rada vrsnog književnika, odnosno svoje viđenje svih Mihovilovichevih do sada objavljenih romana i zbirki pripovijesti. Osvrće se na njegov značaj u čileanskoj, ali i hrvatskoj književnosti. Tekst započinje kratkim osvrtom na uspješnost hrvatskih doseljenika u Čile, posebice na području književnosti. Navodi i druga imena istaknutih čileanskih autora čiji su preci u Čile došli iz Hrvatske, prije svega s otoka Brača. To su primjerice sada već planetarno poznati Antonio Skármeta, pisac koji je u čileansku književnost uveo tzv. «crni roman», Ramón Díaz Eterovic, najmlađi čileanski akademik i pjesnik Andrés Morales Milohnic, mladi i perspektivni magallanski književnik Óscar Barrientos Bradasic i drugi. U analizi Mihovilovichevih romana i pripovijesti bavi se tematikom tih djela, najčešćim motivima te iznosi svoje zaključke i mišljenja nekih kritičara. Također prati odjeka prijevoda njegovih djela u Hrvatskoj. Osvrće se i na piščevu vezanost uz domovinu predaka te ističe svoj poznati stav da su čileanski književnici hrvatskih korijena dio (i) hrvatske kulturne baštine.

Ključne riječi: Juan Mihovilovich, Čile, Hrvatska, iseljenišтво, romani, pripovijesti

Uvodni nacrtak

U Čileu živi mnogobrojna hrvatska zajednica. Hrvati su u tu zemlju u najvećim valovima dolazili krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća i ostvarili velike uspjehe na raznim područjima, a osobito su se istaknuli u književnosti. Danas možemo govoriti o dvjestotinjak uspješnih čileanskih književnika hrvatskih korijena. Među njima su najpoznatiji Antonio Skármeta, Ramón Díaz Eterovic, Andrés Morales Milohnic i Juan Mihovilovich Hernández kojemu je posvećen ovaj tekst. U njemu se analiziraju sva do sada objavljena Mihovilovicheva djela — romani i pripovijesti. Spominje se i nje-

gova vezanost uz zemlju podrijetla, Hrvatsku. Posebno se ističe njegov značaj kao autora univerzalne tematike, ali i kao pripadnika hispanističke Croaticae.

Uspješni čileanski književnici hrvatskih korijena

U Čileu živi oko 17 milijuna stanovnika — 1% sačinjavaju Hrvati koji uglavnom potječu s otoka Brača i koji su se naseljavali na krajnjem jugu, hladnom i vjetrovitom Magallanesu te na krajnjem sjeveru, u pustinjskoj i vrućoj Antofagasti. Poslije kreću prema glavnome gradu Santiagu, a ima ih i u drugim mjestima te gostoljubive zemlje.

Hrvati su se u Čile počeli doseljavati na kraju 19. i početkom 20. stoljeća, osobito između 1890. i početka Prvoga svjetskog rata. Ali, dolaze i prije toga velikog vala. Hrvatski su iseljenici dolazili bez materijalnih sredstava i obično bez ikakve škole.

Ugledni sveučilišni profesor i jedan od najboljih poznavatelja čileanske književnosti Cedomil Goic kaže da se Hrvate spominje već u kolonijalnoj književnosti i u starim kronikama. Primjerice, u poemi *Araucana*, temelju čileanske književnosti koju je napisao mladi Španjolac Alonso de Ercilla, na nekoliko se mjesta spominje Ivan Andrea. Goic ga predstavlja kao Hrvata odnosno Slavonca. Taj se Hrvat navodno zatekao u Čileu u vrijeme kad je Pedro de Valdivia udario temelje današnjega glavnog grada Čilea — Santiaga.¹

Hrvati u Čileu zauzimaju istaknuta mjesta u mnogim društvenim segmentima — politici, gospodarstvu, znanosti, umjetnosti, ali iznad svega istaknuli su se u književnosti. Naime, u toj zemlji djeluje dvjestotinjak pisaca hrvatskog podrijetla. Naravno, oni su čileanski pisci jer pišu na svojem materijalnom jeziku — španjolskome, ali s obzirom na njihovo hrvatsko podrijetlo i činjenicu da se uz još neke elemente koji ga dokazuju vrlo često koriste i hrvatskom tematikom, možemo ih smatrati (i) dijelom naše kulture i baštine.

Profesor Jerko Ljubetić, najveći hrvatski istraživač pisaca naših korijena u Čileu, uvodi i rabi izričaj čilo-hrvatski pisci. Taj je termin ispravan ako se odnosi samo na pisce hrvatskog podrijetla u Čileu, no potomaka Hrvata ima i u drugim zemljama Južne Amerike (Argentini, Peruu, Venezueli...), pa sam kao širi termin upotrijebila izraz *hispanistička Croatica*.²

Među uspješnim književnicima hrvatskih korijena u Čileu posebice se ističu četvorica: Ramón Díaz Eterovic, Andrés Morales Milohnic, Antonio Skár-

¹ Jerko LJUBETIĆ, *Hrvatska/Čile (Croacia/Chile)*, Zagreb, Društvo hrvatskih književnika, 2000., 12.

² Željka LOVRENČIĆ, *Hispanistička Croatica. Tri naraštaja čileanskih pisaca hrvatskog podrijetla*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2011.

meta, i Juan Mihovilovich Hernández. Svi su oni vezani uz zemlju svojih predaka, djedova i baka, dolaze u Hrvatsku i njihova se djela kod nas prevode. Skármeta je podrijetlom s Brača, pripada trećem naraštaju Hrvata i jedna je od najznačajnijih figura u suvremenoj čileanskoj i hispano-američkoj književnosti; dobitnik je mnogo nacionalnih i međunarodnih nagrada i priznanja. O njemu je napisano nekoliko knjiga. Díaz Eterovic, također po majčinoj strani s Brača, značajan je pisac koji je u čileansku književnost uveo tzv. crni roman. Andrés Morales Milohnic, sin dvoje izbjeglica — iz Španjolske (otac zbog Franca) i iz Jugoslavije (majka zbog Tita) — najmlađi je član Čileanske akademije za jezik, poznati pjesnik i sveučilišni profesor. Majka mu je rodom s otoka Krka.

Životopis

Ovaj će se rad baviti pravnikom, sucem, pjesnikom, romanopiscem, esejistom i pripovjedačem Juanom Mihovilovichem Hernándezom (1951.) koji je u izvrsnim romanima i sjajnim pripovijetkama nekako najviše vezan uz svoje hrvatske korijene.

Mihovilovich Hernández rođen je u Punta Arenasu, gradu na krajnjem jugu Čilea u kojemu danas živi oko 60.000 Čileanaca hrvatskih korijena. Odrastao je u dijelu koji se naziva »hrvatska četvrt« i odakle potječe niz drugih značajnih čileanskih književnika hrvatskog podrijetla (Roque Esteban Scarpa, Nicolás Mihovilovic, Ernesto Livacic Gazzano i drugi). Njegovi djed i baka po ocu, Juan Mihovilović Jakšić i Eva Jakšić Tomičić, došli su u Čile s Brača.

Osnovnu i srednju humanističku školu polazio je u Punta Arenasu. Pravo je studirao u Concepciónu, a zadnju je godinu završio u Ekvadoru jer je zbog političkog djelovanja bio izbačen sa studija.

Mihovilovich u svojim djelima često opisuje ljude koji žive u »hrvatskoj četvrti« njegova rodna grada, ulice koje su popločavali naši zemljaci, nogometno igralište, rijeku Minas, male dućane i krčme, prijatelje i rođake. Sjeća se obiteljske kuće u ulici Prolaz Estébana Ruiza koja se križa s Ulicom Sarmiento. Zbog očeva zanimanja (žandar) sa sedamnaest godina preselio se u Linares i započeo studij prava na sveučilištu u Concepciónu.

Piše od sedamnaeste godine — počeo je s poezijom, a nakon toga posvetio se prozi. Kao 24-godišnjak napisao je prvi roman.

Objavio je romane *La última condena (Posljednja osuda)*,³ *Sus desnudos pies sobre la nieve (Njezine bose noge po snijegu)*,⁴ *El contagio de la locu-*

³ Juan MIHOVILOVICH, *La última condena (Posljednja osuda)*, Santiago de Chile, Pehuén, 1980., 1983.

ra (*Zaraza ludila*),⁵ *Desencierro* (*Oslobođenost*),⁶ *Grados de referencia* (*Referentni stupnjevi*),⁷ *El asombro* (*Čuđenje*)⁸ i *Yo mi hermano* (*Ja moj brat*)⁹ te zbirke pripovijedaka *El ventanal de la desolación* (*Prozor nad pustoši*),¹⁰ *El clasificador* (*Razvrstavač*),¹¹ *Restos mortales* (*Posmrtni ostatci*),¹² *Los números no cuentan* (*Brojevi ne govore*)¹³ te *Espejismos con Stanley Kubrik* (*Očaranost Stanleyjem Kubrikom*).¹⁴ Dobitnik je brojnih nagrada — za poeziju su mu, između ostalih, dodijeljene: Čileanska nagrada Odjela za kulturu (1977.), argentinska nagrada *Julio Cortázar* (1985.) i nagrada *Antonio Pigafeta* Sveučilišta u Magallanesu. Godine 1980. objavljuje prvu verziju romana *Posljednja osuda* za koji dobiva nagradu *Pedro de Oña* i nagradu na književnim igrama *Gabriela Mistral*. Predstavljao je Čile na I. hispanoameričkom kongresu mladih pisaca održanom u Madridu 1985. godine.

Nedavno je (26. svibnja 2017.) postao članom Čileanske akademije za jezik i pridružio se uspješnim čileanskim književnicima hrvatskih korijena Andrésu Moralesu Milohnicu, Eugeniju Mimici Barassiju i Christiánu Formosu Bavichu.

Među glavnim obilježjima književnosti Juana Mihovilovicha ističemo poetsko ozračje, njegovu naklonost slabima i obespravljenima, snove, fantazije, unutarnji svijet, opise malih mjesta, grotesku, traženje smisla života... Mihovilovich je zagledan u ljudsku dušu i s velikim zanimanjem prati ljudsko ponašanje. Privlače ga unutarnji svjetovi ljudi otrgnutih od svoje sredine, ponekad lišenih osnovnih uvjeta da budu ljudska bića. Rado poseže za elementima fantastične književnosti. U njegovim su djelima razvidni i nostalgija te

⁴ J. MIHOVILOVICH, *Sus desnudos pies sobre la nieve* (*Njezine bose noge po snijegu*), Santiago de Chile, Editorial Mosquito, 1990.

⁵ J. MIHOVILOVICH, *El contagio de la locura* (*Zaraza ludila*), Santiago de Chile, LOM, 2006.

⁶ J. MIHOVILOVICH, *Desencierro* (*Oslobođenost*), Santiago de Chile, LOM, 2008.

⁷ J. MIHOVILOVICH, *Grados de referencia* (*Referentni stupnjevi*), Santiago de Chile, LOM, 2011.

⁸ J. MIHOVILOVICH, *El asombro* (*Čuđenje*), Santiago de Chile, Simplemente editores, 2013.

⁹ J. MIHOVILOVICH, *Yo mi hermano* (*Ja moj brat*), Santiago de Chile, LOM, 2015.

¹⁰ J. MIHOVILOVICH, *El ventanal de la desolación* (*Prozor nad pustoši*), Santiago de Chile, Editorial Mosquito, 1989., 1993.

¹¹ J. MIHOVILOVICH, *El clasificador* (*Razvrstavač*), Santiago de Chile, Pehúen, 1992.

¹² J. MIHOVILOVICH, *Restos mortales* (*Posmrtni ostatci*), Santiago de Chile, LOM, 2004.

¹³ J. MIHOVILOVICH, *Los números no cuentan* (*Brojevi ne govore*), Santiago de Chile, Editorial Mosquito, 2008.

¹⁴ J. MIHOVILOVICH, *Espejismos con Stanley Kubrik* (*Očaranost Stanleyjem Kubrikom*), Santiago de Chile, Simplemente editores, 2017.

duboki osjećaji. Često opisuje krajolik rodnog kraja i posvećuje se psihološkom razvoju likova.

Mihovilovich pripada naraštaju osamdesetih godina ili »naraštaju državnog udara« kako ga još nazivaju. Čileanski kritičari smatraju ga velikim piscem — primjerice, Jaime González C. 1993. godine naglašava da je »energičan, tečnog stila, da vlada jezikom-idejom i slikom riječju te da u njegovu tekstu nema ničega što pretječe ili nedostaje«. ¹⁵

Mihoviloviča krasi i velika humanost. Bio je jedan od najodvažnijih branitelja ljudskih prava u vrijeme diktature Augusta Pinocheta. Zbog političkih problema, od 1973. godine blizak je Crkvi. Tome svjedoči i knjiga o životu i djelu biskupa Camusa ¹⁶ koji je također zastupao osiromašene, marginalizirane, progonjene i nestale u tom razdoblju čileanske povijesti i koji se, kao i Juan Mihovilovich, borio za ljudska prava.

Romani

Radnja prvoga Mihovilovičevog romana *Posljednja osuda* odvija se u zabavnom mjestu Yumbelu u blizini grada Concepcióna, poznatom po religioznosti stanovništva, koje svake godine privlači tisuće vjernika i trgovaca. U tome mitskom mjestu živi glavni junak César Enrique čiji je život osuđen na vječitu patnju i progon zbog njegovih gotovo monstroznih tjelesnih nedostataka. Mihovilovich kroz Césarov život opisuje i dekadentni način življenja u učmaloj sredini na krajnjem jugu Čilea ili negdje drugdje gdje su tradicionalne obiteljske vrijednosti, kultura itd. samo privid i u kojoj su međuljudski odnosi vrlo loši. Yumbel može predstavljati čileansku provinciju sličnu mnogima u Latinskoj Americi, ali i univerzalnu. Uz opise učmale provincijske sredine, ozračje sna i ludila, pisac vješto kombinira mitski diskurs i svakidašnji govor te stvarno i fantastično, odnosno obično i prozaično s magičnim i čudnim. Kritika ukazuje na utjecaj Gabriela Garcíje Márqueza i njegova *Maconda*, Juana Rulfa i njegove *Comale te Fuentes*a, Cortázara i Kafke. Mihovilovich pak tvrdi da ga je nadahnuo Dostojevski i njegova slavenska duša.

Za razliku od prvog romana koji je na tragu magijskog realizma, radnja djela *Njezine bose noge po snijegu* vezana je uz piščeve korijene, rodni grad Punta Arenas i hrvatsku iseljeničku zajednicu kojoj je djelo i posvećeno. Ovaj zanimljiv modernistički roman pun je melankolije i nostalgije svojstvenih i drugim čileanskim piscima hrvatskog podrijetla. U njemu Mihovilovich opisuje svoje djetinjstvo u »hrvatskoj četvrti« u Punta Arenasu. Čileanska ga je kritika vrlo dobro ocijenila. U romanu su osobito istaknute veze između maj-

¹⁵ Isto, 72.

¹⁶ J. MIHOVILOVICH, *Camus Obispo*, Santiago de Chile, Rehue, 1998.

ke i sina; majka je središnji lik. U tome kratkome djelu bez radnje i dijaloga nižu se prizori i događaji, snovi i simboli. Ono je vrlo slojevito, zgusnuto, puno sjećanja na bolno djetinjstvo, metaforično. Majčino čudno ponašanje, njezina bolest i patnje snažno pokreću osjećaje ranjivog dječaka. Možemo reći da se radi o zapisu o djetinjstvu punom asocijacija te filozofskih i književnih reminiscencija. Kritičar René Ariste Rojas u svojem nikada objavljenom eseju *La catedral sumergida (Uronjena katedrala)*, dvostruko dužem od samog romana, povezuje ovo Mihovilovičevo djelo sa starogrčkim mitovima, nekim djelima kršćanskih svetaca i piscima Baudelaireom i Sartreom. Ukazuje na sličnost imena Adriane u romanu i Arijadne, kćeri kralja Minosa koja je pomogla Tezeju da u labirintu ubije Minotaura.

Roman *Njezine bose noge po snijegu* zahtijeva posebnu čitateljevu pozornost. Prije svega, radi se o nostalgичnom sjećanju na piščevo djetinjstvo u »hrvatskoj četvrti« u Punta Arenasu te na majku koja je болоvala od epilepsije i često bosa hodala po snijegu. Njezine bose noge koje hodaju po snijegu simboliziraju beznadnost, stanje između jave i snova. U romanu se opisuju i piščev brat zanesen brojkama, sestra zaljubljena u bjelinu i snijeg, šutljivi i povučeni otac te djed iz Dalmacije. U djelu se nadrealizam uspješno prepleće s realizmom. Česti su motivi samoća, razgovori s Bogom, metafizika.

O ovome romanu Mihovilovich između ostaloga kaže: »Želim zaboraviti mračne dane za kojih je moja majka izlazila i bez žurbe gacala po snijegu. Želim zaboraviti ta koljena koja se nadimlju od vlage, a zatim prolaze kroz vrata koja moramo zamisliti. U zaboravljenoj sobici u potkrovlju želim ostaviti sve besanice koje su me snagom povremenih ponavljanja odviše oslabile i pobrkale mi godišnja doba i listove kalendara.«¹⁷

I dodaje: »To da moja majka bosonoga hoda po snijegu, bilo je već odavno poznato većini ljudi u našoj četvrti. U početku na nas nije odviše djelovalo to što nas povezuju s neobuvenom ženom. Lauru, Pablita i mene nije se ticalo što mišljenja drugih predstavljaju u životu naše obitelji. Međutim, kako se odnosi među ljudima kad-tad svedu na zluradost, podmukla dobacivanja, prikriveno izrugivanje, sve veća javna poruga izgnala nas je, a da to nismo primijetili, u neko duhovno i tjelesno zatočeništvo.«¹⁸

Kritičar Jorge Montealegre pak kaže: da bi se čitalo ovaj Mihovilovičev roman treba se noću smjestiti ispred prozora te gledati kako pada snijeg i prolaze sablasti.¹⁹

¹⁷ J. MIHOVILOVICH, *Njezine bose noge po snijegu*, Jerko Ljubetić, prev., Split, Naklada Bošković, 2004., 22-23.

¹⁸ Isto, 49.

¹⁹ Mario VERDUGO, »Restos Mortales de Juan Mihovilovich«, <http://www.lettras.mysite.com/jm120505.htm>. P0ristup ostvaren 2. 9. 2017.

Ovaj je roman prožet dubokom tugom dječaka čija bolesna majka bosa hoda po snijegu, a uz snijeg i njegovu bjelinu, sablasnom i tužnom ozračju pridonosi i mnogo predmeta koje pisac usput opisuje — primjerice drvo ili glazbena kutija.

U romanu *Oslobođenost*, koji neki kritičari (José Premis, Claudio Godoy) ubrajaju među najbolje suvremene čileanske romane, Mihovilovich se vraća na neke dijelove iz romana *Njezine bose noge po snijegu* i objašnjava ih. (Primjerice, ubojstva galebova, očevu inertnost, majčinu nesreću). Posebnu ulogu daje djedu koji je došao iz Dalmacije.

U tome djelu pisac se izravno obraća čitatelju, zapravo vodi s njim monolog (ne dijalog!). Javlja se iz podzemne galerije okružen kostima i uronjen u žitko blato, zatvoren, pretučen i nekoliko puta smaknut. Razmišlja o svojim najdubljim osjećajima, stanjima i spoznajama, odnosima među ljudima i svojom obitelji. U solilokviju glavni si junak, čovjek srednje dobi rođen na nekome nepoznatom području koje podsjeća na jug Čilea, postavlja vječna pitanja. Možemo reći da se radi o monologu na 227 stranica u kojemu se prepleću najuzvišenija stanja svijesti, maštarije i fantastični elementi.

U romanu *Zaraza ludila* radnja se odvija u tri dana u malom provincijskom mjestu. Glavni je junak sudac koji se nalazi između zdravog razuma i ludila. U ovome djelu, kao i u *Posljednjoj osudi*, Mihovilovich putem opisa života u provinciji obrađuje univerzalne teme. Knjiga posvećena Reneu Aristeu Rojasu priziva u sjećanje Mariju Luisi Bombal, Juana Rulfa, Marcela Prousta i Alberta Camusa, a iznad svega Franza Kafku. Na uspješan način, pisac u njoj spaja imaginarno i zbiljno, svakidašnje i apsurdno. Sve je to logičan slijed kaosa svijeta u kojemu živimo. U ovoj se prozi posebno ističe psihološka razrada svakoga detaljno opisanog lika; Mihovilovich vodi računa o svakom aspektu, o svakoj pojedinosti, o mjestu i vremenu u kojem se radnja događa. Uspijeva opisati ono najsuptilnije u ljudskoj duši, a ti opisi čine tekst još ljepšim i poetičnijim.

Čitava se radnja uspije odvititi u samo tri dana. To je dovoljno da se opišu život i posao suca u provinciji *koji luta između zdravog rasuđivanja i apsurdna* kao što je rekao Roberto García González na predstavljanju knjige u Linaresu 2006. godine i što je razvidno u ovome kratkom razgovoru:

— *Ab, ako pribvaća zarazu ludila, onda to nije bilo koja bolest! Možeš je jednostavno dobiti virusno. Pomisli na bakteriju, ali mu nijedna ne padne na pamet.*

Bakterija mišljenja — reče u sebi i nasmiješi se.

*A virus pogleda? Nije li primijetio da se čak u najsmjernijim očima krije opakost?*²⁰

Ovaj roman je mješavina autobiografije i fikcije. Tekst se može shvatiti kao čista noćna mora i kritički opis provincije. U njemu se uspješno suprotstavljaju humano i nehumano, a animalizacijom suca dokazuje se da je sve na svijetu moguće i promjenljivo.

Referentni stupnjevi još je jedan u nizu zanimljivih romana Juana Mihovilovicha. U njemu opisuje vrijeme diktature u Čileu koje je za mnoge Čilence bilo strašno. Dijelom se opisuje sudbina Juanovog prijatelja oca Sergija Hernándezza, pripadnika reda kapucina, koji je u vrijeme državnog udara bio socijalist i kojega su kao osamnaestogodišnjaka uhitili. Preživio je najgora zvjerstva o kojima se u romanu govori u prvom licu, točnije jedna osoba pripovijeda drugoj o patnjama ljudi u doba diktature. U djelu se opisuje razdoblje čileanske povijesti od 1973. do 1995. godine i iznosi mišljenje o politici i vjeri. U njemu ima metafizičnosti i ezoteričnosti, a usprkos svemu, i dalje se traže radost i ljepota življenja.

U romanu *Čuđenje* Mihovilovich analizira katastrofu koja je pogodila Čile u veljači 2013. godine u kojoj je i sam ostao bez kuće. U toj nekonvencionalnoj knjizi opisuje fantazmagorijski svijet bez glavnog junaka — nakon katastrofe ostali su samo čovjek i pas. Sve oko njih je užas, tišina, tjeskoba. Pojavljuju se tek pokoja ptica i neka druga životinja. Unutarnjim monologom pisac opisuje razaranje tijela i duše na način koji je već rabljen u romanima *Oslobodenost* i *Zaraza ludila*. Čovjek i pas lutaju pustim i osamljenim krajolikom pokraj njegove razrušene kuće. On je sam sa svojim mislima i neizvjesnošću. U oči nam posebno upada besprijeekorna struktura vrlo istančano napisanog djela. Neke su scene posebno dirljive — primjerice kad u potpuno opustošenom krajoliku, nalik krajoliku u vrijeme rata, čovjek pronalazi šarenu lutku koja ga podsjeća na nekadašnju radost življenja i životno veselje. Protagonista romana autor potpuno isključuje iz stvarnosti — opisuje samo njegovo duševno stanje u trenucima kad mu je jedini sugovornik pas. Usprkos svemu, taj se naizgled izgubljen čovjek svom svojom snagom i s puno volje uzda u svoj razum i vjeruje da će uspjeti krenuti dalje. Oko njega se s jedne njegove strane nalaze užas i ruševine, a s druge se naziru svjetlost, sloboda i sklad. Premda si čitatelj u jednome trenutku postavlja pitanje je li taj čovjek mrtav i bori li se protiv sjena, na kraju spoznaje da se ipak čvrsto drži za život i nada novome početku.

²⁰ J. MIHOVILOVICH, *Zaraza ludila*, Jerko Ljubetić, prev., Split, Naklada Bošković, 2007., 156.

Najnoviji roman Juana Mihoviloviča naslovljen je *Ja moj brat*. Slično kao u romanima *Zaraza ludila* i *Oslobođenost*, i ovdje se opisuju život i smrt, nasljeđe predaka, izgubljene iluzije, fizički život, ali i složeni mentalni procesi, ludost. Autor nam zapravo govori o svome životu i o životu svojih sunarodnjaka na jugu ili u središnjem dijelu Čilea. Piše o osobnom iskustvu, ali i o iskustvima drugih ljudi; kreće od općega prema pojedinačnom. Razvidno je da je glavni junak sam autor jer je rođen 1951. u Punta Arenasu i radi kao sudac u Cureptu. Radnja romana u kojemu se opisuje strašno povijesno razdoblje počinje *in medias res*, pitanjima *Je li se to uistinu dogodilo? Je li to istina?* Slijedi niz autobiografskih elemenata — Mihovilovich opisuje svoje djetinjstvo, studentski život, ženidbu, razvod. Također govori o sklonosti književnosti i glazbi, iznosi mišljenje o prijateljstvu, filozofiji, demokraciji. Govori nam o svojim osobnim vezama te političkoj aktivnosti. Radi snažnijeg dojma prepleće različite književne forme kao što su biografija, esej i književna kritika i ne rabi dijalog. U djelu prevladava ispovjedni ton i imamo osjećaj da se autor obraća nekom nevidljivom sugovorniku.

Djelo se može smatrati i knjigom o diktaturi kakve su u Latinskoj Americi prilično česte. Posebno je naglašen osjećaj krivnje jer je piščev brat bio uhićen umjesto njega. Umjesto romanom, možda bismo ga mogli nazvati ispovjednom prozom u kojoj autor prepleće svoja i tuđa razmišljanja. Zapravo, *Ja moj brat* štivo je o unutarnjoj čovjekovoj pustoši. Pustoši čovjeka koji si postavlja osnovna egzistencijalna pitanja i kroz shizofreniju starijeg brata opisuje i krizu modernog svijeta. Govoreći o svemu onome o čemu je godinama šutio, Mihovilovich stvara očajan, neprestano uznemiren lik koji je njegov glavni neprijatelj, koji ga neprestano zlostavlja. Ali, brat je i piščev *alter ego* bez kojega on ne može. *Ja i ti* su nerazdvojne poveznice čileanske prošlosti i sadašnjosti.

Pripovijesti

Osim što je izvrstan romanopisac, Mihovilovich je i vrstan pripovjedač. To potvrđuje i njegova prva zbirka *Razvrstavač* koja se sastoji od 21 pripovijetke i koja je postala srednjoškolska lektira. Za nju poznata književna kritičarka Marta Larrain kaže kako »zapravo sintetizira piščeve najbolje prozne vrline i dar za pričanje priča te je gipka proza tamnih tonova, vrlo male upotrebe dijaloga, škrta opisa, ali nadasve bogata«. ²¹

U zbirci se, uglavnom u prvom licu, opisuju marginalizirani, anonimni ljudi bez nade koji se nalaze negdje između sna i jave. Žive na marginama dru-

²¹ J. LJUBETIĆ, »Proza Juana Mihoviloviča, čileanskog pisca hrvatskog podrijetla«, *Dubrovnik* 10 (1999) 1-2, 97.

štva u nekom reduciranom prostoru — to su starci u ubožnici, osobe progone zbog politike, dementni ljudi, prostitutke, preljubnici, ljudi koji imaju probleme na poslu...

Priče ne obilježavaju događaji nego čudno ozračje koje je takvo zbog nazočnosti smrti, ludila i neiskazanoga vremena. Likovi su osuđeni na začudnost, patnju i progon; njihov je svijet prepun pogrešaka, nesavršenosti, frustriranosti, nesreća, nestanaka, neuspjeha. Također nailazimo na tjeskobu, nesigurnost, smrt, besmislenost. U većini pripovijesti pripovjedačem upravlja autor... Zbog samoće koja ih obavlja, stvarnost je nesigurna i likovi stoga traže sklonište od prijetećega i negostoljubivog vanjskog svijeta. Mihovilo- vich uglavnom opisuje njihov unutarnji svijet. Od pripovijesti iz te zbirke, možda nas na razmišljanje najviše potiču *Razvrstavač* i *Ubožnica*.

Poznato je da ovaj pisac žali slabe osobe i voli ih pretvarati u junake — i u ovome je djelu tako. I ovdje su mu likovi vrlo nostalglični i duboko osjećajni. U knjizi posvećenoj njegovome sinu Pablu tako susrećemo čovjeka koji čitav život s puno ljubavi razvrstava poštu u poštanskom uredu i na kraju dobiva otkaz te djevojku koja mora zarađivati za život prvo kao kućna pomoćnica, a zatim kao plesačica u baru; ovdje se govori o sudbinama ljudi u staračkome domu, o onima koji više vjeruju u smrt nego u život... Sve se to odvija u magičnome i čudnom, ali ipak životnom ozračju kao primjerice u pripovijesti *Razvrstavač*:

Otpušteni ste — rekli su mi bez imalo sjete. U tim je slučajevima jedini moguć odgovor s teškoćom progutati slinu i osjećati kako ti se grlo stišće. Možda nemarno promatrati uokvirenu sliku na pisačem stolu ili diplomu koja visi na zidu. Zbog toga je prirodno da se sada pognute glave povučem i da mi se odlazak iz prizemlja na ulicu učini beskrajnim. Činilo mi se da prolazim grobljem zapečaćenih omotnica dok su me pritiskali golemi poštanski pretinci.²²

Iako mu priče imaju obilježja realističke proze, u složenijim situacijama dolazi do izražaja psihološki razvoj likova. Kao u romanima, i u pripovijetkama se osjeća utjecaj Rulfa i Dostojevskog. U njima se također prepleću uspomene na piščevo djetinjstvo i mladenačko doba, na hladnoću vjetrovitog Magallanesa. Jezik kojim su napisane jednostavan je, običan, jer njime se najbolje otkriva i opisuje očajna i usamljena čovjeka. Naš pisac uglavnom nije optimističan, ali je poseban jer svojim istančanim načinom pisanja i profinjenim

²² J. MIHOVILOVICH, *Razvrstavač*, Željka Lovrenčić, prev., Split, Naklada Bošković, 2014., 12.

jezikom potiče čitatelja da uroni u teme koje bi možda rado izbjegao. Diskretno nas navodi da razmislimo o sebi, o ljudima oko nas, o životu i smrti.

U zbirci *Posmrtni ostatci* Juan Mihovilovich Hernández još jednom potvrđuje svoj osebjuni stil. I u njoj nailazimo na teme koje su na ovaj ili onaj način uvijek prisutne u nizu njegovih djela: samoća, smrt, ludilo, neizvjesnost, ljudi koji žive na rubu. Mihovilovich nastoji prikazati suvremenoga čovjeka koji preživljava u apsurdnome, nelogičnome, ravnodušnom i okrutnom svijetu. Preko njegovih junaka otkrivamo i njegove dvojbe, tjeskobe i boli, ali autor pritom ne zapada u stereotipe. Vrlo često svoje likove smješta u mala mjesta s juga Čilea kao što su ona u rodnoj mu pokrajini Magallanes te Talca, Linares ili Curepto, a događaji su često vezani uz jesensko doba kad vladaju prividni mir, melankolija i mračni tonovi. Na takvim se prostorima i u takvim ugođajima događa osobna ili kolektivna drama.

Ova zbirka obuhvaća dvadeset i osam kratkih i vrlo kratkih pripovijedaka koje povezuje tema pokapanja — fizičkoga, emocionalnog ili mentalnog, različitih osoba. Iako žrtve vlastite prirode, ambicija i ograničene svijesti, te osobe stoički podnose sudbinu i ujedno otkrivaju da je stvarni život samo privid u kojemu se sjedinjuju stvarno i fantastično, varljive igre, toplina i tajanstvenost životinjskoga svijeta, prolazne strasti i tjeskobne potrage za njima.

U ovim pripovijetkama gotovo nema dijaloga. Pisac nas radije vodi stazama vrlo misaonih monologa kroz koje čitatelji uranjaju u jedinstven svijet u kojemu nailaze na slaba bića kojima je potrebna zaštita ili izazivaju sažaljenje. On ta stvorenja uspješno pretvara u junake iako su neuspješni, izgnani iz društva, čudni. Tako je u pripovijesti *Opsjednutost plavim* glavni junak gubitnik u ljubavi, čitavoga života zaljubljen u plavušu koja ga je u mladosti odbila i ismijala, nostalgičar koji tu ženu prati i onda kad je već baka. U pripovijesti *Redovni put* Mihovilovich opisuje muškarca spremnog na sve kako bi dobio mjesto glavnoga kadrovika u tvrtki, muškarca koji zavodi svoju moćnu i ružnu šeficu, napušta ženu i dotadašnji život i potpuno se posvećuje karijeri. U pripovijetki *Rocky* govori se o psu lotalici koji usprkos udobnosti koja mu je pružena u jednoj kući nikada ne zaboravlja nanesenu uvredu i dostojanstveno odlazi od kuće. Elemente fantastike pronalazimo pak u pripovijetkama *Vrsta u istrebljenju* u kojoj se nakaza zaljubljuje u ljepoticu i zbog ljubomore ubija njezinoga mladića te u priči *Posmrtni ostatci* u kojoj je glavni lik opsjednut grobovima, smrću i mjestom gdje će ga pokopati. Još kao dijete posjećivao je groblje i izabrao svoje mjesto. Kad je odrastao, postaje grobar i osobno se brine da mu ga nitko ne zauzme i da čeka na njega ... Ova je pripovijetka svojevrsna oda smrti koja ne plaši nego umiruje. Svakako treba spomenuti i priče *Lunapark* i *Mačke* (Mihovilovich često piše o

životinjama — psima, mačkama, pticama, ali bez sretnog završetka jer su životinje obično žrtve ljudske okrutnosti). Pripovijetka *Lunapark* na čitatelja djeluje pomalo tjeskobno i izaziva pritisak koji nas guši. Mihovilovich se i u njoj otkriva kao dobar promatrač ljudskog ponašanja i vrlo humana osoba. Često opisuje okrutnu opsjednutost nečim, čudnovate osobe, rabi elemente fantastike i psihološke elemente, a piše i mini-priče.

Takve i slične teme izmjenjuju se i u ostalim njegovim pripovijetkama u kojima se uglavnom opisuje svijet tjeskobe i postavlja pitanje što je stvarnost, a što privid. Iako njegove priče ne odišu optimizmom, Juan Mihovilovich je zanimljiv pisac koji plijeni pažnju čitatelja svojim nesvakidašnjim temama, oštrom ironijom i vješto napisanim djelima.

U knjizi pomalo kabalističkog naslova *Brojevi ne govore* prikupljene su pripovijesti iz zasebno objavljenih zbirki *Prozor nad pustoši*, *Razvrstavač* i *Posmrtni ostatci*.

Prozor nad pustoši, zbirka 98 pripovijesti, doživjela je dva izdanja — 1989. i 1993. godine. U pričama prikupljenim u njoj Mihovilovich opisuje svijet pogrešaka i izgubljenost; i ovdje su likovi na rubu stvarnosti, smrti i snova. I u njoj nailazimo na prostore koje redovito susrećemo u autorovu cjelokupnom opusu — mala mjesta na jugu Čilea. I u ovim se pripovijetkama događaji odvijaju u jesen, u tugaljivome i mračnom ozračju u kojemu se odjednom narušava mir i rađa kolektivna ili pojedinačna drama. Ali, unatoč kao su i očaju, u pripovijetkama se javlja i slabašna nada.

U zbirci *Brojevi ne govore* Mihovilovich prikuplja približno polovicu svojih napisanih priča. Tematika im je slična — prisjećanja i razmišljanja autora koji je pomalo sentimentaln, ali i mračan i razočaran dok opisuje tunele u koje se zatvaraju ljudska bića, ravnotežu koju uspostavlja priroda, nježnost koju bude neki dragi nam ljudi. Iz zbirke *Prozor nad pustoši* svakako treba izdvojiti pripovijetku istoga naslova, onu *Starac sa štapom* ili *Mi smo bili krivi*, *Ruperto* koje u čitatelju izazivaju osjećaj tjeskobe, ali nas ujedno potiču na razmišljanje o smislu života.

U njoj pisac obrađuje svoje omiljene teme i piše o teškim životnim situacijama, razmatra činjenicu da je planet Zemlja u općoj opasnosti, da je čovjeku teško postići sreću i blagostanje, da se umjetnici i intelektualci ne brinu previše o čovjekovoj neizvjesnoj sudbini, o njegovoj osobnoj krizi. Vrlo je zanimljiva priča *Delirij*:

Ob, tako je podla, tako prljava, bezvrijedna i prisutna u svemu poput ljepljive tvari kojom se hvata kukce i djecu, djecu i kukce, i tako dalje, stoljećima. Tada, ne bez pritajenoga blistavog ponosa, kažem samome sebi da je bolje rastvoriti zastore koji iz-

vana izgledaju kao željezne šipke postavljene iz estetskih razloga kako bi se prolaznici dok idu kupiti kruh za užinu u pet sati poslije podne ili pročitati novosti na kiosku na uglu mogli diviti mojoj slobodi u ta tri kvadrata, zbog čega vlasnik kioska, kako mi je pred nekoliko dana rekao, ozbiljno misli naplaćivati neku vrst cestarine kako bi izbjegao neprestane gužve koje osim što prekidaju normalan prolaz pješaka, prijete da će uništiti ono što ga je koštalo napora i žrtvovanja jer zbog čega je imao snažne i čvrste ruke, ako ne zbog toga da si zaradi za život svojom malenom, ali lijepo uređenom građevinom, što mu je drugo preostajalo, gospodine?²³

Najnovija Mihovilovičeva zbirka pripovijesti je *Očaranost Stanleyjem Kubrikom*. Glavni junak Ivan Aldrich pišćev je alter ego. I ovdje u mnogim pripovijestima rabi autobiografske elemente i opisuje svoj život u Punta Arenasu, ulične borbe, ljubomore, napade životinja, prve ljubavi, prijateljska druženja, prirodu... Ovdje Mihoviloviča još jednom otkrivamo kao mislioca, filozofa i vještog proučavatelja ljudskog uma kojemu je pisanje čin oslobađanja i način da se liši straha od budućnosti.

Vežanost uz Hrvatsku

Kod nas su u izdanju Naklade Bošković iz Splita objavljena dva Mihovilovičeva romana — *Njezine bose noge po snijegu* (2004.) i *Zaraza ludila* (2007.) te zbirka pripovijesti *Razvrstavač* (2014.). Također mu je prevedeno više pripovijesti u hrvatskim književnim časopisima — *Književnoj Rijeci*, *Dubrovniku*, *Republici*. Uglavnom ga prevodimo Jerko Ljubetić i ja koji ga i dobro poznajemo. Zanimljiv je podatak da Ljubetić u svojoj knjizi *Suhozide* objavljenoj 2007. godine rabi neke elemente koji su bliski i Mihoviloviču (primjerice, sličan im je jedan ženski lik — kod Ljubetića se radi o konobarici, kod Mihoviloviča o djevojčici iz romana *Zaraza ludila*).

Juan Mihovilovich često objavljuje moje prikaze svojih knjiga na web stranicama u Čileu, a jednu je pjesmu posvetio i Borisu Maruni. Objavljena je u zbirci *Los Idus de Marzo Sobreviven (Preživljavaju Ožujске ide)* i dvanaesta je od ukupno osamnaest. Naslov pjesme je *B. M. posvećeno*. Među ostalim, Mihovilovich kaže: *Danas sam te otkrio stari prijatelju/Nosio si ime drugog čovjeka/Kao nešto učestalo i uvijek novo,/Danas si stigao izdaleka u tihom odsuću/smrtnih trenutaka što se raspršuju,/I nisam te bio zamijetio./Tvoja*

²³ J. MIHOVILOVICH, „Delirij“, Željka Lovrenčić, prev., *Književna Rijeka* 16 (2011) 4, 39.

*slika izranja poput preslike spuštajući se do mene, / Natopljena uspomenama koje sam zaboravio.*²⁴

Kao i drugi čileanski književnici hrvatskih korijena, i Juan Mihovilovich osjeća vezanost uz zemlju iz koje potječu njegovi preci. Poput velikoga pjesnika Roquea Estébana Scarpe »koji je upućivao mlade na bolje poznavanje zemlje iz koje potječu, njene kulture i umjetničkih vrijednosti kako bi bolje upoznali sami sebe,«²⁵ i on govori o slavenskim tragovima u svome pjesništvu.

I kod njega, kao i kod Ramóna Díaza Eterovica, nailazimo na nostalgiju nalik na onu koju su osjećali njihovi preci, hrvatski doseljenici.

I on, kao i Antonio Skármeta, Andrés Morales Milohnić, Eugenio Mimica Barassi, Óscar Barrientos Bradasic i mnogi drugi čileanski književnici hrvatskih korijena smatra da je za strukturu njihova književnog djela vrlo značajna činjenica da su potomci Hrvata.

Budući da potječe s hladnoga juga Čilea, da mu je otac podrijetlom Hrvat a majka Čileanka, Mihovilovich je još jedan u nizu primjera uspješne prilagodbe naših zemljaka toj zemlji i njihove ukorijenjenosti u nove prostore. Još je jedan dokaz uspješnoga miješanja dviju dalekih kultura koje imaju savršen suživot u zemlji koja je ne samo nas, već i mnogo drugih useljenika, primila raširenih ruku. U toj su gostoljubivoj zemlji Hrvati pronašli svoju istinsku domovinu, a nisu zaboravili svoje podrijetlo. Štoviše, uvijek ga s ponosom ističu. Čile je jedinstven po svojoj geografiji, svojoj obali, pustinji na sjeveru i hladnoći na jugu, visokim Andama, po svojim ljubaznim i toplim ljudima, ali i po načinu na koji su njegovi stanovnici dočekali i prihvatili strance koji su u njemu pronašli svoju novu domovinu i svojoj djeci ponudili dostojanstven život.

Juan Mihovilovich Hernández potomak je takvih ljudi i stoga s jednakim uspjehom predstavlja svoju domovinu Čile i domovinu svojih predaka, Hrvatsku. Poput mnogih drugih doseljenika, njegovi djed i baka svoju su bolju budućnost pronašli daleko od rodnog otoka Brača, a radišnost i trud uložili u obrazovanje svoje djece. Njihov unuk, pripadnik treće generacije, vinuo se u same vrhove — ime toga suca i književnika utkano je u čileansku kulturnu baštinu.

Zbog toga se i Hrvatska, zemlja iz koje vuče korijene i u koju rado dolazi, mora ponositi uspjesima književnika koji u svoja zanimljiva djela univer-

²⁴ J. MIHOVILOVICH, »Los Idus de Marzo Sobreviven«, Marija Roščić, prev., *Hrvatska revija* 8 (2008) 1, 63.

²⁵ J. LJUBETIĆ, *Hrvatska/Čile (Croacia/Chile)*, 19.

zalne tematike često unosi elemente iz kojih je vidljiva povezanost sa »starim krajem«.

Nema dvojbe, osim što je izvrstan pisac, Juan Mihovilovich Hernández prava je spona i čvrsta karika u višestoljetnim svezama dviju udaljenih zemalja koje se izvrsno razumiju.

Željka Lovrenčić

Portrait of Juan Mihovilovich Hernández

In this paper, the author — who has for a long time systematically studied and translated the Hispanic Croatica, i.e. the works of authors of Croatian origin who write within the Spanish-speaking world — portrays the successful Chilean author Juan Mihovilovich Hernández. She has translated Hernández, whose grandparents arrived in this South-American country from the island of Brač, into the Croatian language and published texts dealing with his works in the Croatian and Chilean media. This paper represents a kind of synthesis of Hernández's complete literary production, that is, the author's views on all Hernández's published novels and short story collections. The author also draws attention to Hernández's significance for both Chilean and Croatian literature. The paper starts with a short overview of the achievements of Croatian emigrants in Chile, particularly in literature. The author mentions other notable Chilean authors whose ancestors came to Chile from Croatia, predominantly from the island of Brač, such as the world-renowned author Antonio Skármeta, Ramón Díaz Eterovic, who introduced the so-called roman noir into Chilean literature, Andrés Morales Milohnic, a poet and the youngest member of the Chilean Academy of Language, Óscar Barrientos Bradasic, a young and talented author from the Magellanes region, etc. In the analysis of Hernández's novels and short stories, the author of this paper deals with the themes and the most common motifs of his works. The author arrives at her own conclusions and presents the opinions of some critics. In this paper, the author also studies how the translations of Hernández' works have been received in Croatia. The author also looks at Mihovilovich's relation to the country of his forefathers and repeats her well-known position that Chilean authors of Croatian origins are part of Croatian cultural heritage.

Keywords: *Juan Mihovilovich Hernández, Chile, Croatia, emigrants, novels, short stories.*